

"He volgut donar la

Rafel Escobar (Burjassot, l'Horta, 1942) ha guanyat el darrer premi Andròmina amb *L'últim muetzi*, una novel·la sobre l'expulsió dels moriscos del Regne de València.

E sperava guanyar els Octubre?

—No, de veritat que no, ha estat una sorpresa.

—Però si es presentava era perquè en tenia alguna esperança.

—Jo quedí prou content amb la novel·la quan l'acabí. Els Octubre em sonaven massa fort, però tenen l'avantatge que hi ha diverses votacions i pots saber si has quedat bé o regular, pots provar l'obra i aquesta era la idea; però quan les votacions passaven i vaig veure que hi havia possibilitats van venir els nervis, fins el *happy-end*.

—Aquella nit va ser presentat com a autor inèdit, però vostè ja havia publicat algun llibre anterior com *Les hores de Vulcà*. Quin canvi representa *L'últim muetzi* en la seua trajectòria?

—És la primera novel·la de durada llarga que m'han premiat. Fins ara m'havia dedicat a la narrativa curta i amb aquesta em ficava per primera vegada en la novel·la llarga, i el fet que fóra llarga i també històrica m'esglaiava un poc. Vaig descobrir, a més, que escriure quatre fulls no costa el doble que escriure'n dos. La dificultat no creix en progressió aritmètica, sinó exponencial.

—En l'anterior novel·la també hi havia un rerefons històric, la història sempre és un motiu present en la seua obra?

—Sí, i actua com a motivador, sobretot si tenim en compte que és una història que s'ha contat molt poc. Hi ha molts temes valencians com la germania, on tenim un mestre que és Lozano, o la guerra de successió que conviden a ser treballats; i és clar, la història dels nostres predecessors en el territori, com són els moriscos, són una mina.

—A la novel·la dóna una visió ben diferent de la clàssica, els moriscos veuen els agermanats com uns assassins.

—Faré una trasllació una mica exagerada: Atenes era una democràcia, però només per als ciutadans. La història de la Germania, parlant ucrònicament, com la de l'enfrontament entre la dreta i l'esquerra valencianes però sense tenir en compte un tercer grup: els moriscos. A mi m'interessava ficar-me en la pell d'aquest sector. He volgut donar la visió dels vençuts. Els moriscos són com els nostres in-

dis, que nosaltres expulsem. Fent una comparança una mica còmica es podria dir que la novel·la és una pel·lícula d'indis i *cow-boys* on els indis són els bons.

—Hi ha un tòpic que qualifica la novel·la històrica com un instrument de reflexió sobre l'actualitat; hi ha aquesta reflexió a *L'últim muetzi*?

—Sí, la meua idea era expressar que es pot exterminar un poble de moltes maneres. El poble morisc de la Xarquia, les terres valencianes, era molt conscient de la seua identitat diferenciada, fixa't el que pot passar amb un poble que no en siga tan conscient.

—El treball de documentació deu haver estat exhaustiu.

—Ha estat un treball molt dur però també he après moltes coses. Tenia damunt la taula des d'un vocabulari d'història de l'Islam fins a històries locals amb referències als moriscos passant pel llibre de Fuster *Poetes, moriscos i capellans*.

—Ha estat fàcil trobar informació; és un tema suficientment treballat per la historiografia?

—Hi ha molts treballs, el problema és que moltes voltes es tracten temes concrets, locals i redactats a vegades de manera volenterosa però sense massa rigor. No obstant això, si prens totes les coses soltes i dispenses i les reuneixes pots formar-te un puzzle aclaridor.

—El professor Ardit acaba de publicar un llibre on comenta que la crisi de l'expulsió dels moriscos ha estat exagerada per la historiografia clàssica, ho veu així?

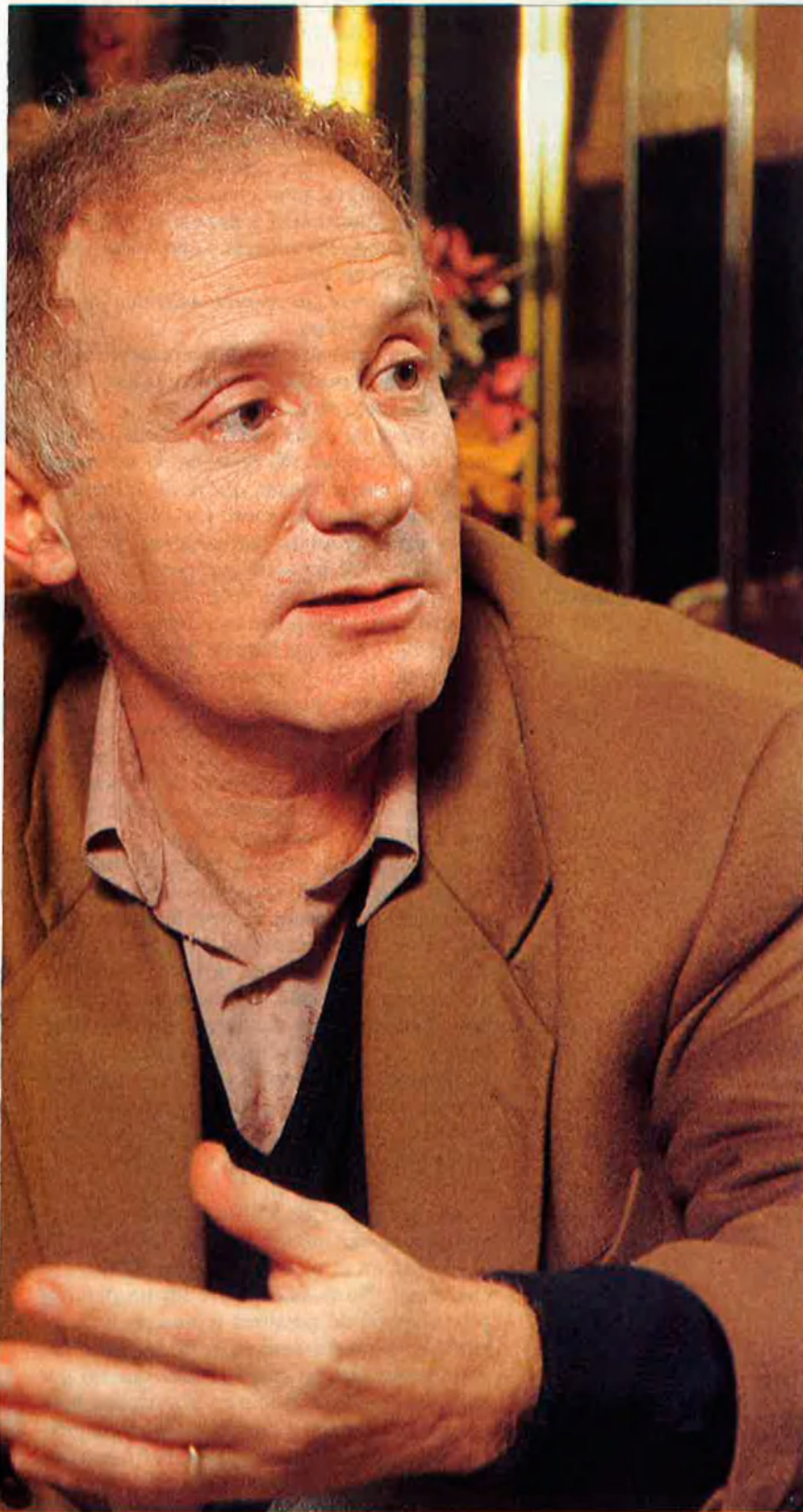
—Alguna cosa he llegit en aquest sentit, però per mi és una visió encara nova. Hi ha visions com la de Sebastià Garcia Martínez i altres que evidencien que hi ha zones on el trauma va ser molt fort, potser convindria una visió de conjunt. Encara no he pogut llegir el llibre d'Ardit però crec que, globalment, la desaparició d'un terç de la població s'ha de notar. A més, els moriscos devien ser importants si el decret d'expulsió insistia que un 6% s'havien de quedar. Hi havia oficis on eren molt importants.

Potser el trauma s'exagera perquè els senyors eren els que tenien el poder per magnificar un problema que els afectava a ells sobretot.

visió dels vençuts"

VICENT A. JIMÉNEZ

Però, com diu un historiador de l'època: "Todo el reyno peresce". Hi ha un efecte de cascada, sense treballadors, els senyors no poden pagar els prestamistes.

—*Hi ha el perill que L'últim muetzí es llegesca més com un document que com una obra literària?*

—Sí, en sóc conscient. Mentre escrivia, em plantejava que hi havia aquest risc, però crec que ho he resolt dignament. No obstant, ara, en la distància, veig que en alguns fragments hi ha un gra massa d'historiografia, però havia d'explicar la sort dels moriscos des de l'arribada de Jaume I fins al moment de la seua expulsió, i això era complicat.

—*A l'hora de buscar documentació per a una novel·la, què té més importància, el document històric o la llegenda?*

—He tractat de conciliar les dues coses i també la tradició popular, que és molt important, perquè fins fa quatre dies en la societat valenciana hi havia moltíssimes referències als moros: la sèquia dels moros, el cementiri dels moros, al meu poble la gent encara sap on és aquest cementiri [*i ara Escobar remarca que, tot i haver nascut a Burjassot ha viscut sempre a Manises*]. Jo recorde algunes expressions, com fer harca, que vol dir tirar-se pedres uns xiquets a altres, que són totalment àrabs i que ara han desaparegut perquè els xiquets juguen amb els Nintendo, però que eren quotidianes fa molt poquet.

—*El personatge central de l'obra, el muetzí, té trets d'heroi romàntic, d'aquells homes que no poden superar un destí irreparable.*

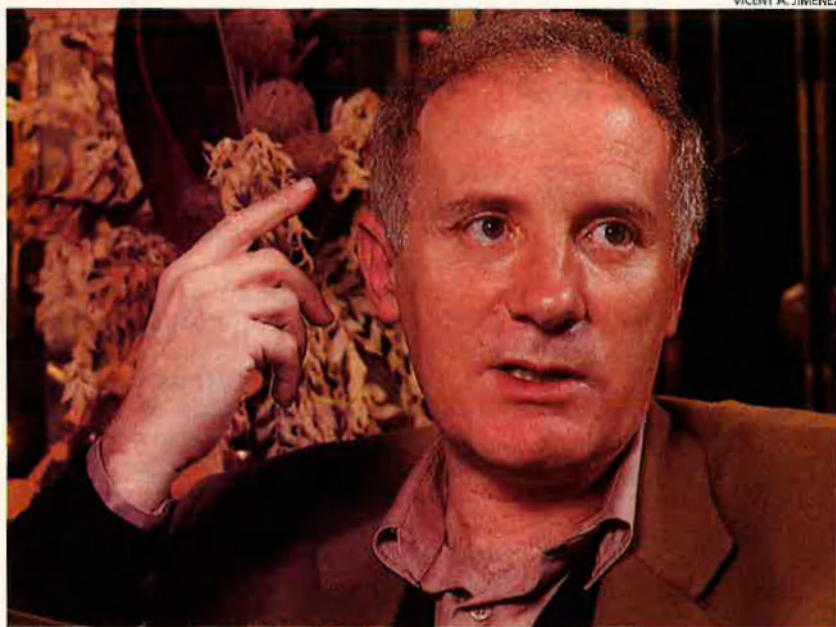
—Sí, era inevitable, perquè és una persona major, un vell i, per tant, té més dificultats a adaptar-se a una situació nova que, i ell n'és conscient, implica la desaparició del seu poble. A més ell té una responsabilitat perquè, com deien els capellans cristians: "los ulemas y alfaquíes sustentan la morisma". El seu romanticisme creix perquè ell confia en una antiga profecia que diu que la pèrdua de la terra de la Xarquia serà provisional.

—*Aquesta profecia existia realment?*

—N'hi havia més d'una en aquest sentit, però ja venien d'abans del temps de l'expulsió; sorgeixen quan les coses no comencen a anar massa bé. No són les mateixes a la Marina que a la Serra d'Espadà, per exemple, però totes van en aquest sentit, eren una mena de sustent espiritual que garantia que les coses s'arreglarien.

—*L'obra està molt centrada en la comarca de l'Horta i, en especial, en un poble.*

VICENT A. JIMÉNEZ

—És Manises. El fet de no dir-ne el nom no respon a res especial, és un caprici. Per què Miró li deia Oleza a Oriola? No apareix la paraula Manises perquè parlen els moriscos i per això utilitze Manzal, tot i que tampoc és clar que siga el topònim correcte perquè Escolano cita Menezil, encara que és l'únic. Altres estudis apunten Manzal i per això l'he triat.

—Això implica que també hi ha hagut una investigació en el vocabulari.

—Sí. Era una part molt important. Volia donar una imatge de realitat, per això també he tractat de recuperar en els diàlegs el llenguatge valencià del segle, amb les incorreccions incloses.

—Com ha fet per fugir del localisme?

—És que jo no volia fugir del localisme. N'era ben conscient, d'això, de la voluntat de centrar la novel·la a Manises, però això no vol dir que el procés d'evolució dels moriscos, des que eren un poble lliure fins que van ser expulsats tinga un interès limitat geogràficament.

—Vostè és un escriptor que només ha editat quan ha guanyat algun premi, però aquests guardons tenen molts detractors, quina és la seua posició?

—Ara m'és molt difícil parlar malament dels premis, és clar. Però és cert que si no hi haguera premis no hi hauria tantes oportunitats de publicar. És molt complicat anar a una editorial a pèl i demanar que et publiquen una determinada obra. Tenir un premi és una certa garantia. Hi ha molta gent jove que comença amb premis modestos i que després s'incorporen al circuit d'escriptors, jo espere que de la quantitat isca la qualitat.

—La quantitat és ara major que mai, però, potser, el panorama social no és tan bo

"No crec que el procés d'evolució dels moriscos, des que eren un poble lliure fins que van ser expulsats tinga un interès limitat geogràficament."

com pot semblar pel nombre d'escriptors.

—Mai de la vida s'ha escrit tant, però l'idioma es troba en una situació crucial. El procés de substitució continua, però al mateix temps mai no hi ha hagut tanta gent que sàpiga escriure i llegir la nostra llengua. Les dues tendències existeixen i del que fem en els pròxims vint anys dependrà el futur del valencià.

—Tinc entès que el president de la Generalitat valenciana, Joan Lerma, l'ha rebut al seu despatx, interessat pel contingut de l'obra.

—Sí. Em va cridar, però va ser una reunió molt informal, cal tenir en compte que jo treballa, com a funcionari sense càrrec polític, al departament de Presidència, i ens veiem pràcticament tots els dies.

—En qualsevol cas sorprèn una mica aquest interès del president.

—Em va comentar que li interessaven molt els temes històrics i que tenia curiositat de saber coses sobre els moriscos.

—Vostè, com molts altres escriptors en català, és funcionari. No creu que hi ha massa creador a temps parcial, que fa de la literatura un complement sense dedicar-s'hi a fons?

—A mi m'agradaria alliberar-me, però ho veig difícil. Hi ha pocs que puguen fer-ho, però que la gent escriga en el seu temps lliure és positiu. Jo m'ho prenc amb mètode, amb el mateix rigor amb què treballa. Per mi no és un contrapunt, jo isc del despatx i deixo una taula plena de papers, quan arribe a casa em tanque davant d'una altra taula amb més papers encara. El meu contrapunt autèntic és el tennis, això sí que m'allibera totalment de tensions.

—Vostè comença a publicar fa relativament poc, ja havia escrit abans?

—La idea d'escriure em batega fa molt de temps. Però el primer premi literari, no se m'oblidarà mai perquè és com la primera nòvia, va ser a Almenara, l'any 90. Era un premi modest però m'encoratjà. Ja veus, vaig trigar molt a escriure ficció. Abans havia fet algunes coses en premsa, a Alacant, on vaig viure entre el 72 i el 80. Formava part d'un col·lectiu d'opinió, Benacantil, i publicàvem articles des del punt de vista nacional, ni tan sols nacionalista. I si busquem la sinopsi històrica, doncs solia traure bones qualificacions en redacció.

—Es pot parlar de L'últim muetzí com d'una novel·la amb missatge?

—Sí. En en el meu cas ha estat molt conscientment. No és acceptable fer un pamflet però cadascú de nosaltres té una posició determinada i una manera de veure les coses i jo volia expressar clarament la idea que un poble no es perd, un poble es pot acabar, i de vegades hi ha prou a creuar-se de braços perquè un poble s'acabe. A bastonades o amb altres mètodes més suaus, però s'acaba.

Jordi Sebastià